

Editoriaal

Het recht op menselijke waardigheid als kern van de armoedebestrijding Analyse van artikel 23 van de Grondwet

In armoede leven is niet zozeer een gebrek aan materieel welzijn, maar ook wel het niet kunnen beschikken over alle burgerlijke en politieke rechten, evenals over economische, culturele en sociale rechten, kortom, het netwerk van basisrechten dat ieder mens in staat stelt een waardig leven te leiden.

In dit speciale nummer van het tijdschrift *Grondrechten en armoede* werd ervoor gekozen om vier bijdragen te bundelen van rechters die, vanuit hun bijzondere ervaring, een geëngageerde en kritische kijk geven op hun praktijk in de strijd tegen armoede, het kader waarin deze kan worden uitgeoefend, de obstakels en impasses, wat hen er niet van weerhoudt om, soms gedurfde, perspectieven voor te stellen om armoede te overwinnen.

Artikel 23 van de Grondwet staat centraal in de beschouwingen over dit onderwerp omdat het het eerste en enige artikel in de Belgische Grondwet is dat uitdrukkelijk het recht van ieder "een menswaardig leven te leiden" garandeert. Het werd aangenomen bij een grondwetsherziening in 1994 en gaat vooraf aan de opsomming van een reeks economische, sociale en culturele rechten en belast de verschillende bevoegde wetgevers met het regelen van de voorwaarden voor de uitoefening ervan.

Deze bepaling is het onderwerp geweest van een overvloedige juridische literatuur, maar ook van verschillende en soms uiteenlopende interpretaties door rechters, van het Grondwettelijk Hof, het Hof van Cassatie, de Raad van State en de zogenaamde "rechters ten gronde".

Zoveel rechtscolleges, zoveel standpunten die hier samengebracht worden.

Martin Vrancken, referendaris bij het Grondwettelijk Hof en assistent aan de Universiteit Luik, schetst het kader van artikel 23 van de Grondwet, waarbij hij kort de context van de aanneming ervan in herinnering brengt en vervolgens de meer technische vraag toelicht of een parlement (federaal, gemeenschaps- of gewestparlement), wanneer het een van de in artikel 23 van de Grondwet opgesomde rechten regelt, de taak kan delegeren aan een uitvoerende macht (een regering) om dat recht op zijn beurt te regelen. In dit verband analyseert hij met een kritische kijk de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof. Zelf wijdt hij niet uit over de *standstill* problematiek, en hoewel de term *Standstill* niet vermeld is in Artikel 23 of enige andere grondwetsbepaling, legt hij kort uit waarom de wetgever die bevoegd is inzake de materies opgenomen in artikel 23 het niveau van de bescherming die de toepasselijke wetgeving biedt, niet aanzienlijk mag verminderen zonder dat daar in het algemeen belang redenen voor zijn,.

Pierre Lefranc, staatsraad, vraagt zich af of de *standstill*-verplichting van toepassing is op het recht op toegang tot de rechter. Aan de hand van een advies van het *Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting* toont hij aan dat rechtsbijstand, die mensen in armoede in staat stelt hun zaak voor de rechter te brengen om hun rechten te doen gelden, een essentiële hefboom is om te garanderen dat iedereen een menswaardig leven kan leiden.

Vervolgens analyseert hij de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en zet hij uiteen hoe dit beginsel volgens het Hof niet voor de rechter kan worden ingeroepen wanneer het gaat om een persoon die zich beroept op

de eerbiediging van een grondrecht dat rechtstreeks voor de rechter kan worden ingeroepen (bv. het beginsel van gelijkheid en non-discriminatie; het recht op toegang tot de rechter...). Pierre Lefranc gaat zelfs verder, hij analyseert "out of the box", namelijk als goed geïnformeerde maar strenge waarnemer, de rechtspraak van het Hof en die van de Raad van State. Hij sluit af met een reeks overwegingen over het verband tussen de toegang tot de rechter en de middelen die daarvoor beschikbaar moeten zijn. Dankzij dit verband kan het Grondwettelijk Hof een regeling afkeuren die, doordat zij de financiële voorwaarden voor de toegang tot de rechter regelt, kan leiden tot een schending van het standstill-beginsel wanneer zij zonder rechtvaardiging het recht van de meest benadeelden op verdediging van hun rechten voor een onafhankelijke en onpartijdige rechter aanzienlijk beperkt.

Katrin Stangherlin, raadsheer in het Arbeidshof te Luik, en Hugo Mormont, recent aangestelde raadsheer in dit hof, die intussen tot advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie werd benoemd, analyseren in hun dubbele hoedanigheid van magistraten in het Arbeidshof en deskundigen in het socialezekerheidsrecht, de toepassing van het socialezekerheidsrecht met betrekking tot het standstill-beginsel tijdens de voorbije dertig jaar. Zij stellen richtlijnen voor als parameters die in acht moeten worden genomen door wetgevers die geneigd zouden zijn de sociale rechten te laten evolueren in de richting van een "terugtrekking". Zij erkennen ook de ruime bevoegdheden van de rechters, die niet kunnen volstaan met een rechtstreekse objectieve toetsing van de wettelijke of bestuursrechtelijke norm die zij moeten toepassen, maar die ook rekening moeten houden met alle specifieke situaties die hun worden voorgelegd.

Ook Frédéric Vanneste, eerste-auditeur bij de Raad van State en hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen, ziet hierin een

belangrijke taak voor de rechters en aarzelt niet hen aan te moedigen op te treden in de plaats van wetgevers die in gebreke zouden blijven. Het is immers de taak van alle autoriteiten om er daadwerkelijk toe bij te dragen dat elk individu in waardigheid kan leven, hetgeen volgens deze auteur impliceert dat elk individu toegang heeft tot alle burgerlijke en politieke rechten die niet los kunnen worden gezien van de economische, sociale en culturele rechten gewaarborgd door artikel 23 van de Grondwet. Wanneer, zoals het geval is met de door deze grondwetsbepaling gewaarborgde rechten, deze niet nauwkeurig zijn omschreven en de overheid slechts tot een middelenverbintenis verplicht is, is hij van mening dat de rechters er, met name door de controle van de standstill, voor moeten zorgen dat de "harde kern" van deze rechten daadwerkelijk wordt gewaarborgd voor ieder persoon die een beroep op hen doet, zodat hun recht op een menswaardig leven daadwerkelijk kan worden gewaarborgd. Deze auteur concludeert dat het tijd is om de menselijke waardigheid centraal te stellen bij het toezicht op de economische, culturele en sociale rechten.

Het is niet vanzelfsprekend erop te wijzen dat de standpunten die worden verdedigd door elk van de auteurs die aan dit speciale nummer hebben bijgedragen, niet bindend zijn voor de instelling waartoe zij behoren, aangezien zij ervoor hebben gekozen een persoonlijke, indringende en vaak originele interpretatie voor te stellen van een onderwerp dat weliswaar vaak is behandeld, maar nooit zo scherp is behandeld als in dit geval vanuit het oogpunt van de bevoegdheden waarover het recht beschikt om bij te dragen tot de bestrijding van armoede.

Marie-Françoise Rigaux
Voorzitster van de redactieraad van het
Tijdschrift Grondrechten en armoede